

Ох (народна казка)

Автор Невідомий

Колись-то давно, не за нашої пам'яті, – мабуть, що й батьків і дідів наших не було на світі, – жив собі убогий чоловік з жінкою, а в них був одним один син, та й той не такий, як треба: таке ледащо той одинчик удався, що лишенько! Нічого не робить – і за холодну воду не візьметься, а все тільки на печі сидить та просцем пересипається. Уже йому, може, годів з двадцять, а він усе на печі сидить, як подадуть їсти, то й їсть, а не дадуть, то й так обходиться.

Батько й мати журяться:

– Що нам з тобою, сину, робить, що ти ні до чого не дотепний? Чужі діти своїм батькам у поміч стають, а ти тільки дурно хліб переводиш!

Так йому не до того: сидить та просцем пересипається.

Журились-журились батько з матір'ю, а далі мати й каже:

– Що ти таки, старий, думаєш з ним, що вже він до зросту дійшов, а така недотепа – нічого робить не вміє? Ти б його куди оддав, то оддав, куди найняв, то найняв, може б, його чужі люди чому навчили.

Порадились, батько й оддав його у кравці вчитись. От він там побув днів зо три та й утік, зліз на піч – знов просцем пересипається. Батько його вибив добре, оддав до шевця шевству вчитись. Так він і звідтіля втік. Батько знов його вибив і оддав ковальству вчитись. Так і там не побув довго – втік.

– Що його робить? Поведу, – каже, – вражого сина, ледащо, в інше царство: де найму, то найму, – може, він відтіля не втече.

Взяв його й повів. Йдуть та йдуть, чи довго, чи не довго, аж увійшли у такий темний ліс, що тільки небо та земля. Увіходять у ліс, притомилися; а там над стежкою стоїть обгорілий пеньок; батько й каже:

– Притомився я – сяду, одпочину трохи.

От сідає на пеньок та:

– Ох! Як же я втомився!

Тільки це сказав – аж з того пенька – де не взявся – вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна.

– Що тобі, – питає, – чоловіче, треба од мене?

Як Чоловік здивувався: "Де воно таке диво взялося?" Та й каже йому:

– Хіба я тебе кликав? Одчепись!

– Як же не кликав, коли кликав!

– Хто ж ти такий? – пита чоловік.

– Я, – каже дідок, – лісовий цар Ох. Чого ти мене кликав?

– Та цур тобі, я тебе і не думав кликати!

– Ні, кликав: ти сказав: "Ох!"

– Та то я втомився та й сказав.

- Куди ж ти йдеш? - пита Ох.

- Світ за очі! - каже чоловік. - Веду оцю дитину наймать, - може, його чужі люди навчать розуму, бо у себе дома - що найму, то й утече.

- Найми, - каже Ох, - у мене: я його вивчу. Тільки з такою умовою: як вибуде рік та прийдеш за ним, то як пізнаєш його - бери, а не впізнаєш, - ще рік служитиме в мене!

- Добре, - каже чоловік.

Погодилися, - чоловік і пішов собі додому, а сина повів Ох до себе.

От як повів його Ох, та повів аж на той світ, під землю, та й привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої. А в хатці усе зелене: і стіни зелені, і лавки зелені, і Охова жінка зелена, і діти, сказано - все, все. А за наймиток у Оха мавки - такі зелені, як рута!

- Ну, сідай же, - каже Ох, - наймитку, та попоїси трохи!

Мавки подають йому страву - і страва зелена.

Він поїв.

- Ну, - каже Ох, - піди ж, наймитку, дровець урубай та наноси.

Наймит пішов. Чи рубав, чи не рубав, ліг на дрівця й заснув. Приходить Ох - аж він спить. Він звелів наносить дров, поклав на дрова зв'язаного наймита, підпалив дрова. Згорів наймит! Ох тоді взяв попільець, за вітром розвіяв, а одна вуглинка і випала з того попелу. Ох тоді її сприснув живущою водою, - наймит знов став живий, моторніший трохи.

Ох знову звелів наймитові дрова рубати; той знову заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, попільець за вітром розвіяв, вуглину сприснув живущою водою - наймит знов ожив і став такий гарний, що нема кращого! От Ох спалив його втретє, та знову сприснув вуглину живущою водою - із того ледачого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумать, ні згадать, хіба в казці сказать.

От вибув той парубок рік. Як вийшов рік, батько йде по сина. Прийшов у той ліс, до того пенька обгорілого, сів та й каже:

- Ох!

Ох і виліз із того пенька та й каже:

- Здоров був, чоловіче!

- Здоров, Ох!

- А чого тобі треба, чоловіче? - питає Ох.

- Прийшов, - каже, - по сина.

- Ну, йди: як пізнаєш - бери його з собою, а не пізнаєш - ще рік служитиме.

Чоловік і пішов за Охом. Приходить до його хати.

Ох взяв виніс мірку проса, висипав - назбігалось до біса півнів!

- Ну, пізнавай, - каже Ох, - де твій син?

Чоловік дивився-дивився - всі півні однакові, один у один - не впізнав.

- Ну, - каже Ох, - іди ж собі, коли не впізнав. Ще рік твій син служитиме в мене.

Чоловік і пішов додому.

От виходить і другий рік; чоловік знову йде до Оха. Прийшов до пенька:

- Ох! - каже.

Ох до нього виліз.

- Іди, - каже, - пізнавай.

Увів його в кошару - аж там самі барани, один в один. Чоловік пізнавав-пізнавав - не пізнав.

- Іди собі, коли так, додому: твій син ще рік служитиме у мене.

Чоловік і пішов, журячись.

Виходить і третій рік: чоловік іде до Оха. Іде та йде - аж йому назустріч дід, увесь, як молоко, білий, і одежа на йому біла.

- Здоров, чоловіче!

- Доброго здоров'я, діду!

- Куди тебе доля несе?

- Йду, - каже, - до Оха виручать сина.

- Як саме?

- Так і так, - каже чоловік. І розказав тому білому дідові, як він Охові оддав у найми свого сина і з якою умовою.

- Е! - каже дід. - Погано, чоловіче, довго він тебе водитиме.

- Та я вже, - каже чоловік, - і сам бачу, що погано, та не знаю, що його й робить тепер у світі. Чи ви, дідусю, не знаєте, як мені сина вгадать?

- Знаю! - каже дід.

- Скажіть же й мені, дідусю-голубчику! Бо все-таки, який він не був, - а мій син, своя кров.

- Слухай же, - каже дід, - як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів, то ти не бери ніякого голуба, тільки бери того, що не їстиме, а сам собі під грушею сидітиме та обскубуватиметься: то твій син!

Подякував чоловік і пішов. Приходить до пенька:

- Ох! - каже.

Ох виліз до його і повів його у своє лісове царство. От висипав Ох мірку пшениці, накликав голубів. Назліталось їх сила, і все один в один.

- Пізнавай, - каже Ох, - де твій син! Пізнаєш - твій, не пізнаєш - мій.

От всі голуби їдять пшеницю, а один сидить під грушею сам собі, надувся та обскубується. Чоловік і каже:

- Ось мій син!

- Ну, вгадав! Коли так - бери.

Взяв перекинув того голуба, - і став з його такий гарний парубок, що кращого й на світі немає.

Батько зрадів, обнімає його, цілує. Раді обидва!

- Ходім же, сину, додому.

От і пішли.

Йдуть дорогою та й розмовляють. Батько розпитує, як там у Оха було; син розказує; то знову батько розказує, як він бідуює, а син слухає. Батько й каже:

- Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний і ти бідний. Служив ти три роки, та

нічого не заробив!

- Не журіться, тату, все гаразд буде. Глядіть, - каже, - тут полюватимуть за лисицями паничі, то я перекинусь хортом та піймаю лисицю. Паничі мене купуватимуть у вас; то ви мене продайте за триста карбованців, - тільки продавайте без ретязя: от у нас і гроші підуть, розживемось!

Йдуть та йдуть, - аж так на узліссі собаки ганяють лисицю; так ганяють, так ганяють: лисиця не втече, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю. Паничі вискочили з лісу.

- Це твій хорт?

- Мій!

- Добрий хорт! Продай його нам.

- Купіть.

- Що тобі за нього?

- Триста карбованців, без ретязя.

- Нащо нам твій ретязь, ми йому позолочений зробимо! На сто!

- Ну, бери гроші, - давай хорта.

Одлічили гроші, взяли хорта, - давай полювать. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, то погнав аж у ліс, там перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

Йдуть та йдуть, батько й каже:

- Що нам, сину, цих грошей, - тільки що хазяйством завестись, хату полагодить.

- Не журіться, тату, буде ще. Тут, - каже, - тату, паничі їхатимуть по перепелиці з соколом. То я перекинусь соколом, а вони мене купуватимуть, то продайте знов за триста карбованців, без шапочки.

От ідуть полем, - паничі випустили сокола на перепела; так сокіл женеться, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втече. Син перекинувся соколом, - так і насів на перепела. Паничі побачили:

- Це твій сокіл?

- Мій!

- Продай його нам!

- Купіть.

- Що тобі за нього?

- Як дасте триста карбованців, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.

- Ми йому парчеву зробимо!

Поторгувались, продав за триста карбованців. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів та й полетів у ліс, там перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

- Ну, тепер ми розжились трохи, - каже батько.

- Постійте, тату, ще буде. Як будемо іти через ярмарок, то я перекинусь конем, а ви мене продавайте. Дадуть вам за мене тисячу карбованців; тільки продавайте без недоуздка.

От доходять до містечка там, чи що, – аж ярмарок. Син перекинувся конем – такий кінь, як змії, і приступить страшно! Батько веде того коня за недоуздок, а він гарцює, копитами землю вибиває. Тут насходилося купців – торгують:

– Тисячу, – без недоуздка, то й беріть!

– Та навіщо нам цей недоуздок, ми йому срібну позолочену уздечку зробимо!

Дають п'ятсот.

– Ні!

А це підходить циган, сліпий на одне око:

– Що тобі, чоловіче, за коня?

– Тисячу, без недоуздка.

– Ге! Дорого, батю: візьми п'ятсот з недоузтком!

– Ні, не рука, – каже батько.

– Ну, шістсот... бери!

Як узяв той циган торгуватися, як узяв, – так чоловік і шага не спускає.

– Ну, бери, батю, тільки з недоузтком.

– Е ні, цигане: недоуздок мій!

– Чоловіче добрий, де ти бачив, щоб коня продавали без уздечки? І передать ніяк...

– Як хочеш, а недоуздок мій! – каже чоловік.

– Ну, батю, я тобі ще п'ять карбованців накину, – тільки з недоузтком.

Чоловік подумав: недоуздок яких там три гривні вартий, а циган дає п'ять карбованців! Взяв і оддав. Пішов чоловік, взявши гроші, а циган на коня та й поїхав. А то не циган – то Ох перекинувся циганом.

Той кінь несе та й несе Оха – вище дерева, нижче хмари. От спустились у ліс, приїхали до Оха; він того коня поставив на стайні, а сам пішов у хату.

– Не втік-таки від моїх рук, собачий син! – каже жінці.

От у обідню годину бере Ох того коня за повід, веде до водопою, до річки. Тільки що привів до річки, а той кінь нахилився пити та й перекинувся окунем та й поплив. Ох, не довго думавши, перекинувся і собі щукою та давай ганятися за тим окунем. Так оце – що нажене, то окунь одстовбурчить пірця та хвостом повернеться, а щука й не візьме. От вона дожене та:

– Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаєм з тобою!

– Коли ти, кумонько, хочеш балакати, каже окунець щуці, – то я й так чую!

Знову – що нажене щука окуня та:

– Окунець, окунець, повернись до мене головою, побалакаємо з тобою!

А окунець одстовбурчить пірця та й каже:

– Коли ти, кумонько, хочеш, – то я й так чую!

Довго ганялась щука за окунем – та ні, не дожене!

А це підпливає той окунь до берега – аж там царівна шмаття пере. Окунь перекинувся гранатовим перснем у золотій оправі, царівна побачила та й підняла той перстень з води.

Приносить додому, хвалиться:

- Який я, таточку, гарний перстень знайшла!

Батько любиться, а царівна не знає, на який його й палець надіти: такий гарний!

Коли це через який там час доповіли цареві, що прийшов якийсь купець. (А то Ох купцем перекинувся.) Цар вийшов:

- Що тобі треба?

- Так і так: їхав я, - каже Ох, - кораблем по морю. Віз у свою землю своєму цареві перстень гранатовий та й упустив той перстень у воду... Чи ніхто з ваших не знайшов?

- Так, - каже цар, - моя дочка знайшла.

Покликали її. Ох як узявсь її просить, щоб оддала, бо йому, каже, і на світі не жить, як не привезе того персня! Так вона не оддає, та й годі!

Тут уже цар уступився:

- Оддай, - каже, - дочко, а то через нас буде нещастя чоловікові, - оддай!

А Ох так просить:

- Що хочете, те й беріть у мене, - тільки оддайте мені перстень!

- Ну, коли так, - каже царівна, - то щоб ні тобі, ні мені! - та й кинула той перстень на землю.

Той перстень і розсипався пшоном - так і порозкочувалось по всій хаті. А Ох, не довго думавши, перекинувся півнем та давай клювати те пшоно. Клював-клював, все поклював. А одна пшонина закотилася під ноги царівні, - він тієї пшонини і не з'їв. Як поклював, - та в вікно й вилетів геть та й полетів собі...

А з тієї пшонини та перекинувся парубок - і такий гарний, що царівна як побачила, так і закохалася одразу, та так же то щиро просить царя й царицю, щоб її оддали за його:

- Ні за ким, - каже, - я щаслива не буду, а за ним моє щастя!

Цар довго морщився: "Як-то за простого парубка оддати свою дочку?!" А далі порадилися - та взяли їх поблагословили та й одружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали! І я там був, мед-вино пив; хоч в роті не було, а по бороді текло - тим вона в мене й побіліла!